

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.77](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.77)

УДК 332.025.12

*В. С. Решетніков,
Магістрант, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

*V. S. Reshetnikov
Master student, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv*

THE ROLE OF THE STATE IN THE MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

У статті розкрито проблематику розвитку сільських територій України, підкреслено роль державних органів в плануванні діяльності в сільській місцевості. Проаналізовано основні шляхи покращення державної політики щодо розвитку об'єднаних територіальних громад. Визначено, що поточна ситуація в Україні вимагає нових підходів до проведення реформ і формування політики за рахунок єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр., яка спрямована відповісти на цей виклик. Визначено основні напрями для створення конкурентного сільського господарства у ході процесу реформування за рахунок модернізації та інвестицій, що дасть змогу виробляти більше продукції з високою доданою вартістю, і як результат диверсифікує експортний портфель країни. Проаналізовано динаміку демографічних процесів на сільській місцевості з порівнянням даних показників на прикладі країн Європи; зазначено можливі наслідки спричинені демографічною кризою сільських територій. Обґрунтовано важливість політики розвитку сільських територій з врахуванням місцевих потреби і стимулювання місцевих ініціатив. Розглянуто розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад Миколаївської області. Запропоновано пріоритетні напрями розвитку за рахунок використання субвенцій.

The article reveals the problems of development of rural areas of Ukraine, emphasizes the role of public authorities in planning activities in rural areas. The reasons why the regions faced the problem of choosing the necessary directions and tools to ensure sustainable development are identified. The main ways of improving the state policy for the development of integrated territorial communities are analyzed. A new approach to the development of rural areas, which will include the concept of innovative development of rural areas, stimulating entrepreneurship and diversification of rural employment, has been launched. It is noted that the current situation in Ukraine requires new approaches to reforms and policy-making through a single integrated strategy for the development of agriculture and rural areas for 2015-2020, which aims to respond to this challenge and comprehensively carry out a number of reforms, which have long been waiting for agricultural producers, agricultural business and rural population. In the world practice of state regulation there are two alternative approaches to planning: directive planning and indicative planning. And the mistakes of our state in electing the course of liberalization of the economy, neglecting planning. The main directions for the creation of competitive agriculture in the reform process through

modernization and investment, which will make it possible to produce more products with high added value, and as a result diversifies the export portfolio of the country. The change in the number and structure of the rural population is an indicator of the quality of socio-economic processes that occur in society and an indicator of the success of socio-demographic policy, which is why the dynamics of demographic processes in rural areas with a comparison of these indicators on the example of European countries; the possible consequences caused by the demographic crisis in rural areas are indicated. The importance of rural development policy taking into account the needs of local and stimulating local initiatives is substantiated. Distribution of volume of a subvention from the state budget to local budgets on formation of infrastructure of the united territorial communities of the Nikolaev area is considered. Priority directions of development through the use of subventions are proposed.

Ключові слова: *сільські території; регіон; об'єднана територіальна громада; державне регулювання; соціальна інфраструктура; політична система; соціальна сфера; субвенції.*

Key words: *rural areas; region; united territorial community; state regulation; social infrastructure; political system; social sphere; subventions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичним завданнями. Наразі Україна перебуває у стані змін, які супроводжуються політичними та соціально-економічними змінами. Саме тому перед регіонами виникла проблема вибору необхідних напрямів та інструментів забезпечення сталого розвитку. Сільські території являються опорою для всього сектору економіки, особливо на них спирається весь агросектор. Проте в останні роки прослідковується поширення негативної тенденції. Причинами цього є: зменшення кількості сільського населення кожного року, вмирання сіл та повне їх зникнення з мапи, сільські господарства втрачають минулі джерела прибутку. Необхідним є впровадження нового підходу до розвитку сільської місцевості, який включатиме у себе концепцію інноваційного розвитку сільських територій, стимулювання підприємницької діяльності та диверсифікацію зайнятості сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання інноваційного розвитку сільських територій розглядало чи мало вчених, вагомих внесок у розробку теоретичних та методологічних положень розвитку сільських територій зробили вітчизняні вчені: П. І. Гайдуцький, О. Д. Булавка, І. Г. Кириленко, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин, І. В. Прокопа, М. А. Хвесик.

Зважаючи на політичні та соціально-економічні зміни у життєдіяльності сільського населення є необхідним більш повне дослідження проблеми планування сталого розвитку сільських територій. Особливо гострим є вирішення питання державного регулювання інноваційного розвитку сільських територій.

Постановка завдання. Сталий розвиток сільських територій розглядається як розвиток, який породжує економічне зростання і справедливо розподіляє його результати. Саме тому метою дослідження є виявлення тенденцій розвитку сільських територій України, дослідженні ролі державного регулювання у їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Переведення вітчизняної аграрної сфери на ринкові методи господарювання, вступ України до СОТ, а також її інтеграція до Європейського Співтовариства потребують радикальних організаційно-економічних, техніко-технологічних і структурних перетворень безпосередньо в сільськогосподарському виробництві, нарощуванні темпів розвитку соціальної інфраструктури, загального поліпшення благоустрою сільських територій. Все це зрештою повинно привести до значного підвищення ефективності сільського господарства і конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування, а також до зміни його ролі у формуванні майбутньої багатofункціональної структури для ефективного функціонування сільських територій.

Поточна ситуація в Україні вимагає нових підходів до проведення реформ і формування політики. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр. спрямована відповідно на цей виклик і комплексно провести низку реформ, на які вже довго чекають виробники сільськогосподарської продукції, аграрний бізнес і сільське населення [1].

В умовах безперервної кризи вітчизняного села стає все більш очевидним, що його ефективний розвиток неможливо забезпечити спираючись тільки на сільське господарство. Тому за всієї важливості галузевого планування воно не повинно підміняти територіального, предметом якого у загальному сенсі є економічний і соціальний розвиток окремих частин країни (областей, міст, адміністративних районів), взятих загалом, незалежно від відомчої підпорядкованості підприємств і організацій.

У світовій практиці державного регулювання склалися два альтернативні підходи до планування:

- директивне планування, що базується на державній власності на просторові ресурси та ідеї всеохоплюючого централізованого планування без врахування інтересів суб'єктів планування;

- індикативне планування, що базується на обмеженому втручанні держави в економіку і різноманітні форм власності.

Планування будується шляхом оптимізації і узгодження інтересів суб'єктів планування. Аналіз цих підходів свідчить про їх значні схожості з діючими за кордоном моделями індикативного планування. Після ліквідації директивного планування наша країна замість того, щоб звернутися до розробок вітчизняних вчених і зарубіжного досвіду, категорично відмовилася від планування та проголосила курс на лібералізацію економіки [5].

У ході процесу реформування України необхідно створити конкурентоспроможне, експортно-орієнтоване сільське господарство, а харчова промисловість вироблятиме конкурентоспроможні харчові продукти відповідно до міжнародних стандартів безпечності та якості. Модернізація та інвестиції в харчову промисловість дають змогу виробляти більше продукції з високою доданою вартістю, що диверсифікує експортний портфель країни. В результаті цих перетворень Україна зміцнить свою позицію на традиційних експортних ринках і торгуватиме новими експортними товарами з новими країнами-партнерами, що сприятиме позитивному торговельному балансу щодо сільськогосподарської продукції [3].

Зміна кількості і структури сільського населення є індикатором якості соціально-економічних процесів, які відбуваються у суспільстві і показником успішності соціально-демографічної політики, що реалізується органами державної влади, в першу чергу на сільських територіях. Аналізуючи соціально-економічний стан сільських територій виявлено серйозні проблеми. Аналіз динаміки демографічних процесів свідчить про непривабливість сільських територій для проживання населення. За оцінкою станом на 01.01.2017 р., в Україні, чисельність наявного населення становила 42584,0 тис. осіб, з них у сільських поселеннях – 13104,6 тис. осіб, або 31,0% від загальної кількості. Лише у 5 областях чисельність сільського населення була більшою, ніж міська (Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області). Частка сільського населення в областях становила 52,5-63,0 відсотки.

Очікувана тривалість життя українців, які мешкають на сільських територіях, є набагато меншою за відповідний показник по країнах ЄС. Цей показник в Україні у 2017 р. склав 67,02 роки у чоловіків та 76,78 роки у жінок, що, відповідно, на 3,1% та 1,3% менше, ніж у міського населення. Натомість у селян Європейського Союзу він складає, в середньому 80 років для Австрії, Швеції, 79,4 роки – для Італії, 73,9 роки – для Польщі. Отже, спостерігається глибока демографічна криза, показниками якої є від'ємний природний приріст, низька народжуваність, старіння сільського населення, вимирання цілих сіл, міграційні потоки молоді з села у місто та за кордон. Як наслідок скорочується частка населення працездатного віку. В умовах трансформаційних процесів у сільському господарстві значна частина селян залишилась без роботи, підвищується рівень безробіття. Багато селян зайнято лише у підсобному присадибному господарстві. Відповідно до цих процесів падає рівень доходів населення, який значно відрізняється від доходів міського населення. Скорочується платоспроможний попит населення на продукти харчування та соціальні послуги.

Саме тому політика розвитку сільських територій має враховувати місцеві потреби і стимулюватиме місцеві ініціативи. Це приведе до створення нових робочих місць як в не аграрному секторі (тобто в розвитку різноманітних форм підприємницької діяльності на селі), так і в сільському господарстві шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва, виробництва більшої кількості продукції з високою доданою вартістю та органічної продукції, а також покращення інфраструктури, що приведе до підвищення якості життя у сільській місцевості.

Розв'язання всього комплексу завдань щодо оновлення сільських територій залежить від інтегральної взаємодії різноаспектних чинників, і можливе за одночасних змін як аграрної політики, аграрних відносин, так і соціальних, моральних, побутових, ментальних, політичних та інших складових життєдіяльності сільського соціуму. Методологічними засадами обґрунтування зазначеної позиції є те, що будь-яке соціально-економічне явище зароджується та динамічно розвивається за наявності всього комплексу необхідних для цього передумов і зникає або трансформується в інші форми у разі їхньої відсутності. Інакше кажучи, державне регулювання розвитку сільських територій має відповідати суспільним потребам і реальним запитам економічних агентів. Отже, до прийняття нормативних рішень на всіх рівнях управлінської ієрархії, необхідно визначити чи доцільно запроваджувати регуляторні важелі та чи є можливість неупереджено відслідковувати їх ефективність [4].

Протягом січня-серпня 2018 року надходження до загального фонду всіх місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 148,7 млрд. грн. У порівнянні з аналогічним періодом 2017 року надходження зросли на 27,9 млрд. грн., або на +23%. Про це свідчать показники результатів фінансової децентралізації, які є частиною Моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування.

Показник приросту доходів по відношенню до минулого року по бюджетах 665 об'єднаних територіальних громад склав +65,5% (+5,0 млрд. грн.).

У 2018 році на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом перебувають 665 об'єднані територіальні громади (ОТГ), з яких у 299 у 2017 році проведено перші вибори і в цьому році вони вперше отримують доходи, передбачені для інших бюджетів ОТГ. За січень-серпень поточного року надходження по 366 ОТГ, утворених у 2015-2016 роках, зросли на 22,2% і склали 6,8 млрд. грн. По 299 громадах, які лише в цьому році почали отримувати податок на доходи фізичних осіб, надходження склали 5,9 млрд. грн., що у 2,8 рази (+3,8 млрд. грн.) більше від обсягу доходів, отриманих ними за 8 місяців 2017 року [2].

Кошти субвенції можуть бути спрямовані на розроблення проектної, містобудівної та планувальної документації; підвищення якості надання адміністративних послуг; створення сучасних систем організації

управління громадою; реконструкцію, переобладнання, перепрофілювання будівель бюджетних установ об'єднаних територіальних громад; нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт вулиць, доріг, мостів, переходів комунальної власності; закупівлю транспортних засобів для підвезення дітей до навчальних закладів, транспортних засобів спеціального призначення; здійснення інших заходів щодо об'єктів комунальної форми власності, які є важливими для посилення спроможності територіальної громади, забезпечення належного рівня безпеки та цивільного захисту тощо.

Уряд затвердив розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2018 році.

Розмір субвенції складає 1,9 млрд. грн. Кошти розподіляються між 665 об'єднаними громадами, створеними у 2015—2017 роках, пропорційно до площі території та кількості сільського населення у таких територіальних громадах з рівною вагою обох цих факторів. Розподіл обсягу субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад Миколаївської області у 2018 році наведено у таблиці 1.

**Таблиця 1.
Розподіл обсягу субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад Миколаївської області у 2018 році**

Назва об'єднаної територіальної громади	Чисельність населення станом на початок 2017 року, осіб			Площа території об'єднаної територіальної громади, кв. км	Обсяг субвенцій, тис. грн
	міське	сільське	Усього		
Арбузинська	6346	1668	8014	292,03	2136,5
Баштанська	12672	10068	22740	773,85	7174,3
Березанська	4135	4601	8736	443,77	3800,1
Благодатненська		5730	5730	370,03	3675,8
Бузька		3202	3202	161,5	1792,1
Веселинівська	7976	4007	11983	432	3572,9
Веснянська		3420	3420	47,98	1193,7
Володимирівська		2805	2805	235,66	2114,9
Воскресенська	4754	6414	11168	192,4	2831,3
Галицинівська		7711	7711	311,35	3867
Доманівська	6124	2176	8300	225,04	1885
Дорошівська		2783	2783	149,67	1611,5
Казанківська	7129	5392	12521	704,48	5520,4
Кам'яномостівська		3899	3899	119,77	1737,4
Коблівська		6542	6542	264,37	3282
Куцурубська		7917	7917	758,54	6509,6
Михайлівська		2862	2862	447,62	3356,6
Мостівська		3688	3688	334,18	2921,4
Нечаянська		3613	3613	203,8	2147
Новополтавська		3104	3104	142,39	1655,3
Олександрівська	5252	4128	9380	288,45	2774,7
Ольшанська	3690	2250	5940	57,05	932,8
Прибужанівська		8077	8077	363,6	4267,3
Прибузька		5256	5256	300,86	3148,7
Радсадівська		4286	4286	205,72	2338,4
Чорноморська		3636	3636	385,88	3206,7
Шевченківська		10493	10493	296,81	4528
Широківська		3580	3580	217,1	2215

Джерело: складено автором на основі отриманих даних

Яскравим прикладом є Ольшанська територіальна громада, у якій за рахунок субвенцій розпочато капітальний ремонт спортивної зали в будинку культури вартістю 4 млн. грн., що дасть змогу школярам та спортсменам громади займатися, готуватися до змагань, відвідувати спортивні секції (футбол, гандбол, баскетбол, теніс), тренуватися, оскільки це єдиний спортивний зал який знаходиться в Ольшанському селищі. Також проведено капітальний ремонт санвузлів цього закладу. За рахунок цих коштів у будинку культури вже перекрито дах та замінено вікна на пластикові. Однак приміщення потребує капремонту та проведення опалення. Можна сказати що Ольшанський БК знову оживає. Юні таланти матимуть змогу розвивати свої здібності, відвідувати різні гуртки. Громада зможе проводити різноманітні культурні заходи районного та місцевого рівня, розвивати народні звичаї та традиції, збагачуватися духовно, оскільки це є важливим чинником формування всебічно розвиненої громади сільських поселень. Ольшанська громада впевнено демонструє позитивні результати від реформи децентралізації.

Висновки і перспективи досліджень. Вдосконалення системи державного регулювання інфраструктурного забезпечення розвитку сільських територій в інституційному середовищі, дозволить усунути вплив негативних зовнішніх і внутрішніх чинників, надасть позитивний імпульс подальшому розвитку об'єктам інфраструктури села, дозволить здійснити прогнозування траєкторії розвитку сільських територій, аграрного сектору і національної економіки в цілому. Цей процес повинен охоплювати усіх учасників інфраструктурного забезпечення сільських територій як елементів єдиного організаційно-економічного механізму, включаючи інститути державного і місцевого регулювання. Розроблений організаційно-економічний механізм регулювання інфраструктурного забезпечення сільських територій, який ґрунтується на положеннях сучасних теорій економічного зростання, управління, вимогах і очікуваннях сільських громад і забезпечує узгодження інтересів всіх учасників процесу соціально-економічного розвитку на мікро-, мезо-, макрорівнях.

Список використаних джерел.

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України, «Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

2. Розпорядження КМУ, «Про затвердження розподілу обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2018 році» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-rozpod>.

3. Губені Ю.Е. Комплексний підхід до стійкого розвитку сільських територій / Ю.Е. Губені, П.О. Олігощук // Економіка АПК. - 2009. - №10. - С. 127-131.

4. Лісовий А. В. Проблеми сільської соціальної інфраструктури та перспективи їх вирішення / А. В. Лісовий // Держава та регіони. - 2008. – № 2. – С. 107-114.

5. Мішенін Є.В. Проблема щодо багатовимірності сільського розвитку / Є.В. Мішенін, Р.П. Косодій // Економіка АПК. – 2009. – № 5, – С. 133-139.

References.

1. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2015), “Integrated strategy and action plan for agricultural and rural development in Ukraine for 2015-2020”, [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/node/16025>(Accessed 23 September 2015).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the distribution of the subvention from the state budget to local budgets for the formation of the infrastructure of the united territorial communities in 2018"”, [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-rozpod>(Accessed 4 April 2018).

3. Hubeni, Yu.E. and Olihoschuk, P.O. (2009), “Comprehensive Approach to Sustainable Development of Rural Areas”, *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 127-131.

4. Lisovyy, A.V (2008), “Problems of rural social infrastructure and prospects for their solution”, *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 107–114.

5. Mishenin, Ye.V and Kosodij, R.P. (2009), “The problem of multidimensional rural development”, *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 133–139.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.